

TA'LIMNING KO'RISHDA MUAMMOSI BO'LGAN BOLALARNING IJTIMOYILASHUVIDAGI AHAMIYATI

Kim Fotima Xabibullaevna

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti

Ijtimoiy psixologiya kafedrasida tayanch doktoranti

Amitof81@gmail.com

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10100628>

ARTICLE INFO

Received: 03rd November 2023

Accepted: 09th November 2023

Online: 10th November 2023

KEY WORDS

Ko'rish qobiliyati, ijtimoiy ishchi, psixolog, ijtimoiylashuv, ijtimoiy moshlashuv, psixologik moslashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash.

ABSTRACT

Ushbu maqolada ko'rishda muammosi bo'lgan ko'r yoki zaif ko'ruvchi bolalarning jamiyatga ijtimoiylashuvi va bunda ta'limning roli qay darajada ahamiyatligi yoritilgan. Bundan tashqari bu borasida qilingan olimlarning tadqiqotlari va nazariyalari yoritilib berilgan.

Hozirgi vaqtda ko'rish qobiliyati buzilgan odamlarning ijtimoiy va psixologik moslashuvi jamiyatimizdagi eng muhim muammolaridan biridir. Uzoq vaqt davomida cheklangan joyda (ko'pincha maxsus maktab yoki maktab-internatda) yashash, ko'rish qobiliyati zaif bolalar ijtimoiy hayotda mustaqil va to'liq ishtirok etish imkoniyatidan mahrum bo'ladi.

Ko'zi ojiz bolaning maktab guruhida o'z shaxsiyatini qanchalik muvaffaqiyatli rivojlantirayotgani uning kelajakda jamiyatga integratsiyalashuv qobiliyatini belgilaydi. Shu munosabat bilan, ko'zi ojiz bolalarni maktabga kelgan paytdan boshlab maqsadli psixologik qo'llab-quvvatlashni tashkil etishning dolzarbligi ortib bormoqda, uning doirasida ijtimoiy ishchilar va psixologlar bolaning shaxsiyatining barcha bosqichlarida ijtimoiy-psixologik moslashuvdagi qiyinchiliklarni kamaytirishga harakat qilishadi.

Shunday qilib, maxsus tuzatish maktab-internati o'qituvchisining fikriga ko'ra: "Ijtimoiylashtirish maktabdan boshlanadi. Ota-onalar juda ehtiyotkor, ular bolalar o'sib borayotganini unutishadi va ota-onalar doimo ular bilan birga bo'lolmaydilar. Bolani umr bo'yi yoningizda ushlab turish mumkin emas. U o'zining kattalar hayotiga ega bo'ladi, u alohida yashaydi va agar unga amaliyotini yakunlash imkoniyati berilmasa, u haqiqatan ham bolaning hayotini buzishi mumkin. Qanchalik ko'p ish qila olsa, hayoti shunchalik oson bo'ladi". Ijtimoiy ishchilar oldida qiyin vazifa turibdi - bolaning shaxsiyati va uning atrofidagi voqelik o'rtasidagi munosabatlar vositasi bo'lib xizmat qiladigan ko'prikn yaratish. Zamonaviy maktablarda o'qitish tizimi bolaning shaxsiyatini barcha yo'nalishlarda uyg'un rivojlantirishga qaratilgan.

Bola shaxsini ijtimoiylashtirish tizimini uyg'un amalga oshirish muammosi doimo dolzarb bo'lib kelgan. Bu masala, ayniqsa, ko'rish qobiliyati zaif bolalarning aqliy faoliyatini o'rganish va rivojlantirish jarayonida keskindir. Ijtimoiy ishchi qiyin vazifani hal qilishga chaqiriladi - uning atrofidagi dunyoni to'g'ri tushunish va uning haqiqatdagi o'rnini anglashda yordam berish. Ushbu maqsad va vazifalarga erishish bo'yicha ishlar ko'rishda nuqsoni bo'lgan

bolalarning aqliy faoliyatining xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Ko'rinib turibdiki, ko'rish qobiliyati buzilgan bolalarning psixikasi ancha nozik bo'lib, aqliy va ruhiy rivojlanishda kechikishlar ham kuzatilishi mumkin, bolaning markaziy asab tizimi azoblanadi. Shuni yodda tutishi kerakki, ko'rish buzilishi - bu insonning jamiyatdagi o'zini o'zi belgilashining yaxlit semantik asoslarini tashkil etuvchi, boshlang'ich maktabda boshlang'ich sotsializatsiya amaliyotlari natijasida shakllangan.

Buni tuzatish maktab-internati mutaxassisining fikri ham tasdiqlaydi: "Har bir bola turli darajada ijtimoiylashgan. Bu, birinchi navbatda, uyda ta'lim bilan bog'liq: ular uyda nimani o'rgatganlari va bu erga nima uchun kelganlari va o'zlari bu ijtimoiylashuvni qanchalik faol xohlashlari. Ko'pincha bolalarning o'zlari birinchi navbatda o'zlarining nuqsonlari haqida xijolat bo'lishadi va ko'pincha ular mustaqil emaslar. Ular do'konga borib, sotuvchidan kerakli mahsulot haqida so'rashdan va kassada pul to'lashdan uyaladilar. 3-4 ta narsani sotib olish uchun bir necha soat kerak bo'ladi. Biz u bilan ishlayapmiz. O'rta maktabga yetib borgunga qadar ular o'zlari xarid qilishadi va shaharda adashmaydilar. Bu kabi masalalarda ularni qanchalik ta'kidlaganingizga bog'liq. Qanchalik kuchli bo'lsa, daromad shunchalik katta bo'ladi.

Uning shaxsiyatini shakllantirish ko'p jihatdan ko'rish qobiliyati buzilgan bolaning jamoada qanday pozitsiyani egallashiga bog'liq. Biroq, ko'r odamning muloqotdagi faolligi o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Bu pedagogik ta'sirlarning butun tizimini talab qiladi. U og'ir ko'rish qobiliyati buzilgan bolaga duch keladigan qiyinchiliklarni tushunishga asoslangan. Bu qiyinchiliklar, V.S.Merlin, V.S.Sverlov, B.I.Kovalenko va boshqalar ta'kidlaganidek, ko'zi ojizlar va zaif ko'ruvchilar bolalikdanoq harakat va orientatsiyada mustaqillikdan mahrum bo'lib, opa-singillar va aka-ukalar bilan aloqa o'rnatishni qiyinlashtirganida namoyon bo'ladi.

Bu tiflopedagogika va ko'r va zaif ko'ruvchilarni o'qitish amaliyoti hal qilish uchun mo'ljallangan maxsus muammolarni keltirib chiqaradi: buzilmagan analizatorlar asosida bolaning kichik va katta bo'shliqlarda o'zini yo'naltirish usullarini ishlab chiqish va uning tengdoshlari bilan muloqotini tashkil qilish uchun sharoit yaratish. Yana bir qiyinchilik ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchilarning ko'zi ojiz odamlar orasida yashashi va mehnat qilishi, maktab bolalarni nafaqat ko'zi ojiz kishilar bilan, balki ko'zi ojiz odamlar bilan ham muloqot qilish, muloqot qilish va hamkorlik qilishga o'rgatishi bilan bog'liq.[6] Mashhur tiflopedagog V.A.Gander shunday deb yozgan edi: "Ko'r bola ko'ruvchilar orasida hayotga tayyorgarlik ko'radi. U ko'ruvchi muhitga uning to'la a'zosi sifatida kirishi kerak, shuning uchun ta'lim uni hayotga tayyorlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yishi kerak»[3].

Jamoda shaxsni shakllantirishning eng samarali tizimi A.S.Makarenko tomonidan yaratilgan. U jamoda shaxsni tarbiyalashning asosiy natijasi uning ijtimoiy yo'nalishi ekanligini ko'rsatdi, u jamoaning xususiyatlarini, uning rivojlanish bosqichlari va istiqbollarini ochib berdi.

A.S.Makarenkoning jamoalararo aloqalar haqidagi qoidalari tiflopedagogika uchun qiziqarli va muhim. U boshlang'ich jamoani ma'lum bir bolalar guruhining tor manfaatlari bilan chegaralash xavfini ko'rsatdi. Boshlang'ich jamoaning boshqa jamoalar bilan, butun jamiyat bilan aloqada bo'lgan maktab miqyosidagi jamoa bilan bog'langanligi muhimdir. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bola uchun u turli xil boshlang'ich guruhlarining, shu jumladan ko'ruvchi bolalar guruhlarining ta'sirini boshdan kechirishi ayniqsa muhimdir, ularning har birida u o'z qobiliyatini namoyish etuvchi u yoki bu pozitsiyani egallash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bolaning

turli guruhlardagi faoliyati unga kengroq muloqot qilish, turli xil aloqalar va munosabatlar tizimiga qo'shilish, ijtimoiy tajribani to'liqroq idrok etish imkoniyatini beradi. Bu aloqalar, ayniqsa maktab-internatda, jamoada umumiy qulay hissiy muhitni yaratish, katta va kichik o'quvchilar, tengdoshlar o'rtasidagi muloqotni tashkil etish, kattalar, boshqa sinflarda ishlaydigan o'qituvchilar va o'qituvchilar bilan muloqot qilish uchun asos yaratadi[5].

A.V. Petrovskiy o'zgaruvchan ijtimoiy muhitda shaxsning rivojlanishini aniqlab, shunday yozadi: "Agar shaxs nisbatan barqaror ijtimoiy jamiyatga kirsam, u tabiiy ravishda unda shaxs sifatida shakllanishining uch bosqichidan o'tadi". Shaxs shakllanishining birinchi bosqichi, A.V.Petrovskiy kontsepsiyasiga muvofiq, mavjud jamoa normalarini o'zlashtirish va tegishli faoliyat shakllari va vositalarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi va moslashish bosqichi sifatida belgilanadi. Individuallashtirish bosqichi sifatida belgilangan ikkinchi bosqich "moslashuvning erishilgan natijasi - u guruhdagi hamma kabi bo'lib qolganligi - va birinchi navbatda qoniqtirilmagan shaxsning maksimal shaxsiylashtirishga bo'lgan ehtiyoji o'rtasidagi kuchayib borayotgan qarama-qarshilikdan kelib chiqadi. bosqich." Uchinchi bosqich A.V. Petrovskiy integratsiya bosqichi sifatida. "Guruh faoliyatining ushbu bosqichi doirasida shaxs o'zida bo'lmagan va, ehtimol, guruhning boshqa a'zolarida ham mavjud bo'lmagan, ammo guruh rivojlanishining ehtiyojlari va talablariga va shaxsning shaxsiy ehtiyojlariga javob beradigan yangi shaxsiy shakllanishlarni rivojlantiradi. hayotiy guruhlarga muhim "hissa" qo'shish. Ushbu nazariyaga muvofiq, sanab o'tilgan fazalarning har biri o'zining eng muhim ko'rinishlari va fazilatlarida shaxsning shakllanishi momenti sifatida ishlaydi. Shunday qilib, agar inson birinchi, moslashish davri qiyinchiliklarini engib, rivojlanishning ikkinchi bosqichiga kirmasa, unda ko'pincha moslik, qaramlik, tashabbussizlik, tortinchoqlik, o'ziga va o'z imkoniyatlariga ishonchsizlik kabi fazilatlar paydo bo'ladi.

Bu holat ko'r va zaif ko'ruvchi bolalarni psixologik qo'llab-quvvatlash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi, chunki ijtimoiy-psixologik moslashuv qiyinchiliklarini muvaffaqiyatli bartaraf etish ko'p jihatdan rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvining keyingi yo'nalishini belgilaydi.

Ko'rish qobiliyati buzilgan bolalarning moslashuvining uchta jihati mavjud:

- shaxsning ob'ektiv dunyoga moslashishi;
- shaxsning ijtimoiy muhitga moslashishi;
- shaxsning o'z "men"iga moslashishi.

Birinchi holda, harakatchanlik, mustaqillik va ishonchga erishish haqida ketmoqda, ya'ni ko'r shaxsning mustaqil yashashi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan operativ-faoliyat tomoni ta'kidlangan.[2]

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy-psixologik moslashtirishning muhim vazifasi bolaning o'zini jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida anglashi, qo'rquv, qaramlik va qo'rqqoqlikni yengishidir. Ko'rish qobiliyati zaif odamlarning shaxsiy o'zgarishlariga va shaxsiy shakllanishiga katta e'tibor berilishi kerak. Moslashuvning muvaffaqiyati ko'p jihatdan chuqur ko'rish qobiliyati buzilgan bolalarda mustaqil hayotga qadam qo'ygunga qadar qanday shaxsiy fazilatlar shakllanishiga bog'liq. Bu, birinchi navbatda, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'zi haqidagi g'oyalar, o'z kamchiligiga munosabati, boshqa odamlarga munosabati;
- hayotiy maqsadlarga munosabat, o'tmish va kelajakka munosabat, hayotiy qadriyatlarga munosabat;

➤ bevosita ijtimoiy muhitga munosabat, boshqa jins bilan munosabatlar.

Ko'zi ojiz va zaif ko'rgan bolalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvining yakuniy maqsadi inson o'zining ko'rish nuqsonini o'zining fazilatlaridan biri sifatida qabul qilganda bunday psixologik holatga erishishdir, ya'ni. uni boshqalardan ajratib turadigan ma'lum bir individual xususiyat, lekin boshqa hech narsa emas. Bunday holatga erishish faqat shaxs bilan muayyan psixologik ish olib borish va qo'shimcha ravishda unga ijtimoiy muhitdan adekvat munosabatda bo'lish mumkin, ya'ni. keng doiradagi odamlarning ba'zi psixologik yordami bilan.

References:

1. Андреева Г.И. Социальная психология. М.: Аспект-Пресс, 2001. 476 с.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. М.: МГУ, 1990. 367 с.
3. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л.: Наука, 1988.270 с.
4. Бэрн Р., Бирн Д., Джонсон Б. Социальная Психология. Ключевые Идеи. 4-е изд. СПб.: Питер, 2003. 512 с.
5. Вотчин И.С. Общение и личность. Новосибирск, 2005. 93 с.
6. Дичев Т.Г., Тарасов К.Е. Проблемы адаптации и здоровье человека. М.: Медицина, 1976. 134 с.
7. Яковлева А.А. Ценностно-смысловые установки как фактор социальной интеграции инвалидов по зрению. РГПУ. Санкт-Петербург. 2009. 22 с